

SONA XƏYAL

**HALAL
ŞÖHRƏT**

72.3(5A7c)

2052

SONA XƏYAL

HALAL ŞÖHRƏT

*Hacı İntiqamun evində keçirilən
 "Azərbaycanın dünya şöhrətli qadınları"
 adlı məclisdən*

BAKI – 2011

MƏCBURİ NÜSXƏ

№ _____

*məsləhət
 həqiqət
 ədəb*

F. Köçərli adına

Azərbaycan Dövlət Uğur

KİTABXANASI

INV № 65488

10.11.2015

**Kitab Hacı İntiqamın yubileyinə
ithaf olunur**

REDAKTOR:

Azadə Musayeva
filologiya üzrə elmlər doktoru

ÖN SÖZ MÜƏLLİFİ:

Mehri Məmmədova
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Sona XƏYAL. HALAL ŞÖHRƏT.
Bakı-“MBM”-2011. 88 səh.

AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun böyük elmi işçisi, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin “İRS” komissiyasının sədri Sona Xəyalın 60-dan artıq təlif və tərtib kitabı nəşr olunub. Növbəti kitabında oxucular Şüvələnda Hacı İntiqamın evində keçirilmiş məclislər, xüsusən də “Azərbaycanın dünya şöhrətli qadınları” adlı məclis ilə tanış olacaqlar. Kitab 1999-cu ildə qələmə alınıb.

ISBN 978-9952-29-012-4

© S.Xəyal
Bakı “MBM”

“AZƏRBAYCANIN DÜNYA ŞÖHRƏTLİ QADINLARI”

Elmin bütün sahələrində Azərbaycan qadınının izi vardır. Peyğəmbər (s) buyurmuşdur ki, iki elm var: biri fiqh, biri təbabət!.. Tibb sahəsində Azərbaycanın çoxlu alim qadınları yetişmişdir: Sara Nəzərli, Gülzar İmaməliyeva, Nəсібə Hüseynova, Məryəm Mahmudbəyova, Fəridə Əfəndiyeva, Solmaz İsrafilbəyli, Məhribə Mahmudbəyova, Sona Axundova, Zəhra Salayeva, Sonaxanım Vəlixan, Turan Mehdiyeva və b. Əlbəttə, bu siyahını uzatmaq da olar. Bizim qadınlar həkimlik sənətini təsadüfi seçməmişlər. Dünya daim qadın şəfqətinə möhtacdır. Bu gün haqqında söhbət açacağımız qadınların sırasına dörd nəfər tibb işçisi yazmağımız da təsadüfi deyildir. Bir qədər dar ixtisaslaşmaya keçsək, ən gözəl qadın mütəxəssislərimiz oftalmologiya sahəsində nailiyyət qazanmışlar.

ZƏRİFƏ ƏLİYEVA

Söhbətimizə savadlı alim, gözəl oftalmoloq, yaddaşlarda səmimi, şəfqətli bir insan kimi qalan akademik Zərifə Əliyevadan başlamaq istəyirik:

Naxçıvan torpağının bir gülruxsarı Zərifə.
Sözü dünya tutanın bir yox olan varı Zərifə.

Elminin, sənətinin şöhrəti dillərdə gəzir,
Yad edər daima xalq əhdilə ilqarı, Zərifə.

Nura həsrətliyərlərin zülmət ara nur payı var,
Sən də açdın əməlinlə belə əsrarı, Zərifə.

Qapını ümmid ilə açdı ümüdsüz kəslər,
Neçə nursuz gözə bəxş eylədin ənvarı, Zərifə.

Tanrının bəxşişi idi bu elm, bu şəfqət,
Çevirib gündüzə sən yox elədin tarı, Zərifə.

Tarixin hardasa təkrar olunur dövrünü,
Amma bir də eləməz sən kimi təkrarı, Zərifə.

Sona söylər, yığıb ruhunu şad etmək üçün,
Gəl özün eylə qəbul bir belə zəvvarı, Zərifə.

Bəli, qəlblərdə bu cür yaşayan Zərifə Əziz qızı Əliyeva gözəl bir yaz günündə, 1923-cü il, aprelin 28-də Naxçıvanın Şah-taxtlı kəndində, hamının gözəl bir insan, dərin biliyə malik alim kimi tanıdığı Əziz Əliyevin ailəsində dünyaya göz açmışdır.

Haşiyə: Nədənsə, mənə həkimlər haqqında söz demək o qədər də çətin gəlmir. On yeddi il tibb işçisi olmuşam. İşlədiyim 7 nömrəli Birləşmiş Şəhər Xəstəxanasında nələrin şahidi olmuşam, kimləri görmüşəm, nələr eşitmişəm... Nədənsə mənə həmişə belə bir qənaət olub ki, insanların sənətləri, peşələri göydə seçilir. Həkim kim ola bilər, onu Allah-təala özü bilir. Hər hansı bir həkimdən pis hərəkət, pis münasibət görəndə, günlərlə düşünürdüm ki, görəsən səhv düşən nədir?... Mənə həmişə elə gəlib ki, həkim olan şəxs pis ola bilməz. Allah bu şəfqəti yalnız həkimlərə vermişdir. Sonralar Əlyazmalar İnstitutunda işləyəndə Dərviş Nidainin "Mənafeünnas" əsərini dissertasiya mövzusu götürdüm və əsəri müasir əlifbaya transliterasiya edəndə orada Nidainin belə bir fikrinə rast gəldim: "Həq-təala bu elmin (təbabətin-S.X.) əsrarını hükəmayə bildirmişdir. Pəs hükəma dəxi həq-təalanun xəzinədarlarıdır. Bunlar keyrənnasdır..."

Müəllifin sözlərində doğrudan da böyük həqiqət vardır. Nə qədər məğrur adam olursansa ol, həkimsənsə, xəstənin qarşısında dəyişməyə məcbursan, onun nazıyla oynamalısan, ona hər şeydə güzəşt getməlisən. Ona görə də bu vəziyyət istər-istəməz həkimlərin təbiətini dəyişir. Onlar istəsələr də pis adam

ola bilməzlər. Ağ xalatda nə sehr varsa, əyninə geyən kimi başqalaşırsan.

Xəstəxanadan çıxdığım üç ilə yaxındır. İş yerimi dəyişsəm də bəzi işçilərlə əlaqəmi üzümürəm. Vaxtaşırı onlarla görüşürəm. Ən çox yaxın olduğum həkimlərsə pediatr T.Mirəliyeva və terapevt Z.Nəbiyevadır. Belə bir məclisin keçiriləcəyini biləndə onları da dəvət etmək qərarına gəldim. Zəmfira xanımla söhbətimiz yaxşı alındı, ondan bilmədiyim şeyləri öyrəndim. Dəvətnaməni açan kimi ilk sözü Zərifə xanım haqqında oldu. Xeyli danışandan sonra söhbəti Əziz Əliyevin üstünə gətirdi və dedi: "Zərifə xanım Əziz Əliyev kimi şəxsiyyətin qızıdır. Əziz Əliyev gözəl insan idi. O qədər səmimi, xeyirxah idi ki, adam ondan çəkinmirdi. Yadlarla da doğma adam kimi danışdı. Şəhərdə biz onunla qonşu idik. Bizim qohum isə onun sürücüsü idi. Bir dəfə xəstələnmişdi. Səhər qalxa bilmirdi. Bir də gördük ki, səsləyir. Biləndə ki, yatır, dedi: "Eybi yox, qoy yatsın, özüm gedərəm". Nə əsəbiləşmək, nə artıq bir söz demək, deyinmək, heç bir şey. Əksinə, daha da narahat oldu ki, bu niyə xəstələnib və onun qayğısına qaldı. Əsl insan idi..." Zəmfira xanım çox sözlər dedi, Əziz Əliyevin portretini cızdı. Düzü, Zərifə xanım haqqında məlumatım çox idi, amma Əziz Əliyev haqqında eşitdiklərim mənim üçün yeni və maraqlı idi.

Bəli, Zərifə xanım belə bir insanın, belə atanın yolunu seçdi və layiqli davamçı oldu. 1947-ci ildə N.Nərimanov adına Azərbaycan Tibb İnstitutunu bitirib, 1959-cu ildə namizədlik, 1976-cı ildə doktorluq dissertasiyası müdafiə edib, 1979-cu ildə professor adı aldı. O əvvəllər Elmlər Akademiyası Oftalmologiya İnstitutunda, sonralar Ə.Əliyev adına Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda müxtəlif vəzifələrdə çalışaraq, oftalmologiyanın əsas problemlərinə aid bir çox əsərlər yazdı. 1979-cu ildə Oftalmoloqların Ümumittifaq Elmi Cəmiyyəti İdarə Heyətinin və Sülhü Müdafiə Komitəsinin üzvü seçildi. Akademik M.İ.Averbax adına mükafata layiq görüldü...

Əlbəttə, Zərifə xanım haqqında çox söz danışa bilərdim,

amma vaxtı nəzərə alıb bildiklərimin çox az bir qismini məclisə çatdırdım və üzümü məclis iştirakçılarına tutdum. Danışmaq istəyən çox idi, lakin əvvəlcədən də bilirdim ki, Zərifə xanımın ən yaxın rəfiqəsi Zəhra xanım olub, mənə demişdilər ki, o daha ətraflı danışa bilər. Zəhra xanıma ünvanladığım qəzəllə onu çıxışa dəvət elədim:

Növbəhar oldu, gərək bağçaya ehya gəlsin,
Eşqin izharı üçün bülbüli-şeyda gəlsin.

Qorusaq eşqini Məcnunun əgər aləmdə,
Gündə dünyayə gərəkdir neçə Leyla gəlsin.

Çapıla dağ, salına yol, çəkile arx bu gün,
Yenə lazımdı Şirin tək güli-rəna gəlsin.

İmtəhan etmək üçün Azəri Yusiflərini,
Eybi yoxdur, arabir misli-Züleyxa gəlsin.

Qoy hünərlə yaşaya Azəribaycanın izi,
Elm ilə tarixinə bir yeni inşa gəlsin.

Belə məclis qurula qoy Qarabağda bir gün,
Azəri qızlarını təbrikə dünyə gəlsin.

Sona bilmirdi kimə söz verə ilkin sırada,
Dedilər söz deməyə məclisə Zəhra gəlsin.

Zəhra xanım adəti üzrə çıxışına özünəməxsus tərzdə başladı və ahəstə-ahəstə danışdı: "Əziz və hörmətli xanımlar, hörmətli cənablar! Əvvəla mənə icazə verin, bizi bu günlər qadınların bayramını qeyd etmək üçün bura dəvət edən Hacı İntiqama öz təşəkkürümü bildirim ki, bu yerə mənə də layiq bilib dəvət etmişdir. Onun əməllərinə hamımız bələdik. Onun ürək genişliyini, onun saflığını, onun necə böyük bir insan olduğunu hamımız bilirik. Bax, bu da onun ürək genişliyindən, xalqına sevgisindəndir ki, qadınları məclisə toplayıb, onların bayramını qeyd edir. Buna görə də Hacı İntiqamın qarşısında, əməlləri

qarşısında baş əyirik, ona "Çox sağ ol" deyirik və təşəkkürümüzü bildiririk.

Bugünkü gün onunla əlamətdardır ki, biz hal-hazırda yaşayan qadınlarımızla birlikdə doğrudan da bizim tariximizi təşkil edən qadınları, alimləri yad edirik. Bu alimlərin içərisində burda qeyd edildiyi kimi həkimlər də vardır. Həkimlər dörd nəfərdir, içərisində üçü oftalmoloqdur. Mən də göz həkimiyəm. Bilirsiniz, həqiqətən də Azərbaycanda oftalmologiya təbəətin digər sahələrinə nisbətən çox inkişaf etmişdir. Nəinki keçmişdə, elə indinin özündə də. Görünür özül yaxşı olmuşdur ki, indi də bu elm sürətlə inkişaf edir. Hal-hazırda bizim oftalmoloqlar dünya miqyasında tanınırlar və başqa ölkə alimləri çox şeydə onlarla hesablaşırlar. Belə alimlərimizdən biri də Zərifə xanım Əliyevadır. Mən Zərifə xanımla birgə işləmişəm, onu yaxından tanıyıram. Onun böyük qardaşı Sədulla ilə bir sinifdə oxumuşam. Ona görə də bu ailəni çox yaxşı tanıyıram, bu ailənin xüsusiyyətlərinə bələdəm. Burada qeyd olundu ki, Zərifə xanım 1923-cü ildə Naxçıvanda anadan olub, orta təhsilini Bakıda bitirəndən sonra N.Nərimanov adına Azərbaycan Tibb İnstitutunun müalicə-profilaktika fakültəsinə daxil olub.

O hələ tələbəlik illərində öz təvəzökarlığı və geniş dünyagörüşü ilə fərqlənir və institutu bitirəndən sonra göz həkimi olmaq fikrinə düşür. Mən qeyd etmək istəyirəm ki, Zərifə xanım adi bir ailənin övladı deyildi. Onun atası görkəmli elm xadimi, dövlət xadimi Əziz Əliyev idi. O da professor idi. Amma həm dövlət xadimi, həm də elm xadimi... Bu ailə çox nüfuzlu, çox saf, təmiz, insanpərvər, zəhmətkeş ailə idi. Odur ki, bu xüsusiyyətlərin, əlbəttə ki, uşaqlara, övladlara aşılmasında ailə başçısının, Əziz müəllimin rolu çox böyükdür. Zərifə xanımın anası Leyli xanımın da əməyini, zəhmətini itirmək olmaz. Həqiqətən də Leyli xanımla bir dəfə görüşəndə, bir dəfə söhbət edəndə heyran qalırdım bu insanların insanpərvərliyinə, insanlığına. Səni necə dinləyirdilər, dərdinə necə şərik olurdular, sənə necə kömək etmək istəyirdilər. Əliyevlər ailəsi bu xü-

susiyətlərilə fərqlənirdi. Bu kübar ailəydi. Hamıya əl uzatmağa çalışan ailə idi. Hamısına bu xüsusiyyət keçdiyi kimi, Zərifə xanım da bu ali xüsusiyyətlərə malik olan bir şəxs idi.

Zərifə xanım institutu bitirdikdən sonra göz həkimi olmaq fikrinə düşür və Moskvaya gedir. Sovet dövründə Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda oftalmologiya kafedrasında təkmilləşir. Oftalmologiyanın müayinə üsullarını dərinlən öyrənir və Bakıya qayıdaraq, Elmi-tədqiqat Oftalmologiya İnstitutunda adi ordinatoradan tutmuş, baş elmi işçi vəzifəsinə qədər yüksəlir. O, xəstələri müalicə etməklə bərabər, elmi işlə də məşğul olur. Zərifə xanım da atası kimi xalqın qeydinə qalan, xalqın qədrini bilən, ölkəsinin qədrini bilən bir insan idi. O öz əməlləri ilə istəyirdi ki, xalqına kömək eləsin. Bax, onun o işləri, insanpərvərliyi, xalqsevərliyi onu məcbur etdi ki, o dövrdə yayılmış traxoma xəstəliyinin müalicəsilə məşğul olsun. O zaman Azərbaycan ərazisində yaşayanların 70-80 faizi traxoma xəstəliyinə düşər olandan sonra kor olurdu. Ona görə də bu qlobal bir problem idi. Tibb aləmində bu problem çox çətin və özünün həllini gözləyən problem idi. Ona görə də Zərifə xanım öz namizədlik dissertasiyasını traxoma xəstəliyi mövzusunda yazdı. Özü də o elə xəstəlikdir ki, müalicəsi başlanğıc dövrdə aparılarsa, korluğun qarşısı alınır, gecikdirilərsə, korluqla nəticələnir. Zərifə xanım xüsusən uşaq evlərində olan yetim uşaqları müalicə edirdi. Mən özüm şahidiyəm ki, uşaq evləri mərkəzdə deyil, şəhərin ucqar yerlərində yerləşirdi, Zərifə xanım gündə iki-üç dəfə onların yanına gedirdi. O, müvəffəqiyyətlə namizədlik dissertasiyasını müdafiə etdi. Sonrakı elmi fəaliyyəti Əziz Əliyev adına Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutu ilə bağlıdır. O orada dosent, professor vəzifəsində işləmiş, institutun oftalmologiya kafedrasının müdiri olmuş və axıra kimi orada çalışmışdır. O, oftalmologiyanın bir çox məsələlərinə diqqət yetirmiş və bu haqda bir çox elmi əsərlər yazmışdır. İndi mən burada bir oftalmoloq kimi onların hamısını ayrı-ayrı demək istəmirəm, amma bir neçəsinin adını çəkməyə

məcburam. Çünki, burada oturan yoldaşlar hamısı savadlı adamlardır, ziyalı yoldaşlardır, mənə elə gəlir ki, mənə başa düşərlər. Zərifə xanım bir çox müayinələr aparmış, göz yaşları yolunun xəstəlikləri haqqında monoqrafiya və bir sıra məqalələr yazmışdır. Bakteriologiyanın əsasını qoyan alimlərdən biridir. Azərbaycanda bu elmin çox aktual problemləri vardır. Yəqin ki, siz də eşitmişiniz ki, son zamanlar xəstəliktörədən mikrob-lardan üstün viruslar meydana çıxıb. Bu yönümdə mübarizə aparmaq çox çətinidir. Zərifə xanım bu sahədə də tədqiqatlar aparıb, əsərlər yazmışdır. O, 1963-cü ildən başlayaraq, "Peşə xəstəlikləri" mövzusunda doktorluq işi üzərində işləmişdir. Yenə də onun vətəndaşlıq hissi üstün olmuş, vacib problemin həllinə çalışmışdır. Siz bilirsiniz ki, respublikamız neft-kimya respublikasıdır və bizdə kimya çox inkişaf etmişdir. Odu ki, müəssisələrdə çalışan şəxslərin peşə xəstəliklərinə dərinlən diqqət yetirmiş, bu haqda gözəl əsərlər yaratmışdır və SSRİ Elmlər Akademiyasının akademiki M.İ. Averbax mükafatı laureatı adına layiq görülmüşdür. Zərifə xanım yeganə qadın oftalmoloqdur ki, bu ada layiq görülmüşdür. Onu da qeyd etmək istəyirəm ki, onun apardığı müalicə dünyada yeganə müalicə üsuludur. O bu xəstəliyi müayinə etmək üçün xüsusi laboratoriya yaratmışdır. Laboratoriya özü də üç hissədən ibarətdir. Birinci hissədə oftalmoloji müayinələr aparılır. İkinci hissədə dərin fizioloji tədqiqatlar aparılır. Üçüncü hissədə cərrahiyyə əməliyyatları aparılır. Bu əməliyyatlar müəssisələrdə aparılır. Birinci növbədə Məişət Kondissionerləri Zavodunda açılmış laboratoriya respublikada yeganə laboratoriya idi...

Mən sizin vaxtınızı çox almaq istəmirəm. Demək istəyirəm ki, bu bizim fəxrimizdir ki, belə yüksək, geniş dünyagörüşünə malik alimimiz olub. Zərifə xanım təkcə öz sahəsini deyil, habelə dünya ədəbiyyatını, Azərbaycan ədəbiyyatını, mədəniyyətini gözəl bilirdi. O bir insan kimi çox yüksək rütbəyə malik olan insanlardan biri idi. Ana kimi ailədə çox qayğıkeş idi, sadıq ailə üzvü idi. Biz onun rəfiqələri idik, ondan insanpərvər-

likdən, yaxşı xüsusiyyətlərdən başqa heç nə görməmişik. Onunla işləyənlər, onun tələbələri, o dövrdə Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun başqa bölmələrinin işçiləri onun yanına gəlir, oftalmologiyanı yalnız onun rəhbərliyi altında keçirdilər. Çünki, onun oxuduğu müəhazirələr yüksək səviyyədə olurdu. O, həkimlərə qarşı çox qayğıkeş idi. Çoxlu tibb elmləri namizədi, elmlər doktoru yetişdirmişdir. Gözəl bir oftalmoloji məktəb yaratmışdır. Mənə elə gəlir ki, onun həyat və fəaliyyəti bizim gələcək nəslimiz üçün örnək olmalıdır. Əsərlərində o elə incə məsələlərə toxunurdu ki, o məsələləri SSRİ miqyasında bir alim, bir akademik söyləməmişdir. Ona görə də mən bununla sözümlü bitirərək demək istəyirəm ki, Zərifə xanıma Allah rəhmət eləsin və onun bütün həyat və fəaliyyəti bizim gənclər üçün örnək olsun. Diqqətinizə görə sağ olun”.

Zəhra xanımın çıxışı alqışlarla qarşılandı. Dəvətnamədə ikinci sırada elə onun özü dururdu.

